Урок. Перенос слів і графічні скорочення

Урок засвоєння нових знань і формування умінь · 45 хв

Проблемне питання уроку: За якою логікою слово можна розірвати на два рядки, а запис 120 га розривати не можна?

Мета

Знаннєві	Діяльнісні	Ціннісні
• Учень або учениця записує слова, поділяючи їх на частини для переносу з рядка в рядок. • Називає не менше чотирьох випадків, коли слово чи запис не можна розривати при переносі. • Називає способи графічного скорочення слів і наводить приклад кожного.	• Застосовує правила переносу до слів із літерою й, апострофом, м’яким знаком, сполученнями дж і дз. • Знаходить і виправляє помилки в переносі та в записі графічних скорочень. • Пояснює, чому одиниці виміру пишуть без крапки й не відривають від числа.	• Усвідомлює значення мовної норми для чіткого та зрозумілого письмового спілкування. • Ставиться відповідально до оформлення рядка у власному письмі й у ділових паперах.

Базові поняття і терміни

перенос слів, склад, ініціальна абревіатура, графічне скорочення, усічення, ініціали.

Форми роботи

- фронтальна бесіда й письмовий мозковий штурм
- робота з текстом підручника
- робота в парах із таблицею
- спостереження за прикладами
- редагування речень

Обладнання та реактиви

- Підручник «Українська мова. 10 клас» (Глазова), §33, с. 141–144
- Підручник «Українська мова. 10 клас» (Ющук), §41, с. 145 і §51, с. 169

- Таблиця «Правила перенесення слів із рядка в рядок» на слайді або дошці
- Орфографічний словник української мови (за Правописом 2019) для перевірки спірних переносів
- Аркуші з порожньою таблицею «Правило, приклад, що не можна» для кожної пари

Демонстрації

- Таблиця правил переносу з підручника Глазової на слайді — учні помічають, що кожне правило має приклад і заборонений варіант, позначений «а не»
- Пари слів ра-джу, гу-дзик і над-звичайний, під-заголовок на дошці — учні помічають, що однакові на вигляд сполучення дж і дз переносять по-різному залежно від звучання
- Запис Т. Г. Шевченко, 120 га, 10 см³ на слайді з позначеною межею рядка — учні помічають, що ініціали й числа залишаються разом із прізвищем та одиницею
- Зведена таблиця способів графічного скорочення з підручника Глазової (проф., Харк. обл., слов.-довід., р-н, р.) — учні помічають, чим відрізняються способи і де ставлять крапку, дефіс чи жодного знака

Міжпредметні зв'язки

- Математика і фізика — одиниці виміру кг, м, см³, га пишемо без крапки й не відриваємо від числа
- Історія — скорочення р., рр. і до н. е. у датах
- Українська література — ініціали з прізвищем у записі Т. Г. Шевченко, які не розривають

Місце уроку в темі

Попередній урок: Попередній урок був про правопис прислівників, службових слів, не і ні, де ми добирали правильне написання разом, окремо чи через дефіс.

Наступний урок: Наступний урок присвячено морфемній будові слова та способам словотворення, де ми розбиратимемо слово на частини, як і при переносі.

Безпека

- Під час парної роботи учні залишаються на своїх місцях, не пересуваються класом, щоб не заважати іншим писати.
- Підручники й зошити лежать на парті в зоні досяжності, сумки складено під парту, щоб ніхто не спіткнувся.
- Інтерактивну дошку чи проєктор вмикає лише вчитель, учні до обладнання не підходять і не торкаються кабелів.

- Якщо пошук скорочень відбувається онлайн, учні користуються лише словником, названим учителем, і не переходять за іншими посиланнями.

Структура уроку

1. Організаційний момент — 1 хв
2. Актуалізація — 5 хв
3. Мотивація — 3 хв
4. Вивчення нового — 21 хв
5. Закріплення — 9 хв
6. Рефлексія — 4 хв
7. Домашнє завдання — 2 хв

Хід уроку

Організаційний момент 1 хв

Учитель: Вітається з класом, перевіряє готовність до уроку, оголошує тему «Перенос слів і графічні скорочення» і коротко називає, що цього уроку учні навчаться робити.

Учні: Вітаються, перевіряють на парті підручник і зошит, записують дату й тему.

Вітання, перевірка готовності, запис теми «Перенос слів і графічні скорочення».

Актуалізація 5 хв

Учитель: Проводить письмовий мозковий штурм. Читає запитання по одному, кожен учень записує в зошиті відповідь одним рядком, потім учитель зачитує правильні відповіді, а учні перевіряють себе.

Учні: Відповідають письмово, одним рядком, на кожне запитання і сам перевіряють записи за відповідями вчителя.

1) Як пишемо не з дієприкметником, якщо при ньому є залежні слова? Відповідь. Окремо. 2) Чим за значенням відрізняються сполучення з гори та слово згори? Відповідь. З гори означає рух униз із височини і пишеться окремо, а згори є прислівником зі значенням «зверху» і пишеться разом. 3) Чим заперечна частка не відрізняється від префікса не-? Відповідь. Частку пишемо окремо, префікс входить до складу слова і пишеться разом. 4) Яку ознаку слова ми враховуємо, коли обираємо між написанням разом і окремо? Відповідь. Частину мови, до якої належить слово.

Мотивація 3 хв

Учитель: Показує на слайді три записи з протиріччям і без довгих обговорень ставить проблемне питання уроку. Просить кількох учнів висловити припущення одним реченням.

Учні: Спостерігають за записами, висловлюють припущення без обґрунтування, фіксують проблемне питання в зошиті.

Приклад 1. Слово раджу переносимо ра-джу, а слово надзвичайний над-звичайний, хоча в обох є сполучення літер дж чи дз. Приклад 2. Слово Дніпро можна розділити і Дні-про, і Дніп-ро, а слово адреса тільки адре-са. Приклад 3. Запис 1918 р. не можна розривати на два рядки між числом і буквою р. Проблемне питання. За якою логікою слово можна розірвати на два рядки, а запис 120 га розривати

не можна? Очікувані припущення учнів. Усе залежить від звуків і складів, а скорочення становить один цілісний запис.

Вивчення нового 21 хв

Учитель: Організовує три активності. У першій керує роботою з текстом підручника і парним заповненням таблиці. У другій веде спостереження за прикладами. У третій разом із класом складає алгоритм скорочення слова. Демонструє наочність саме тоді, коли учні її аналізують.

Учні: Читають текст підручника, заповнюють у парах таблицю правил, спостерігають і формулюють висновки, складають алгоритм запису скорочення.

Активність 1. Робота з текстом підручника, 7 хвилин. Учні читають §33 у підручнику Глазової на с. 141–142 і §41 у підручнику Ющука на с. 145. У парах заповнюють таблицю з трьома стовпцями «Правило, приклад, що не можна». Продукт активності. Заповнена таблиця, де є щонайменше сім рядків. Очікувані рядки. За складами, книж-ка, зо-шит, за-пис-ник. Одну літеру не залишають і не переносять, адре-са, олі-вець, а не а-дреса, о-лівець. Літеру й не відривають від попереднього складу, ліній-ка, копій-ка. Апостроф і м’який знак не відокремлюють від попередньої літери, слов’я-ни, пір’ї-на, сльо-за. Сполучення дж, дз, що позначають один звук, не розривають, ра-джу, гу-дзик, але над-звичайний, під-заголовок. Подвоєні літери на межі кореня й суфікса переносять так, що одна залишається, друга переноситься, імен-ник, письмен-ний, або знан-ня і зна-ння. Складні слова не розривають так, щоб на кінці рядка лишилася початкова літера другої основи, п’яти-кутний, а не пятик-утний. Не розривають ініціальні абревіатури РЄ, НАН, 4G, прізвище з ініціалами, скорочену назву міри від числа. Ющук додає, що розділові знаки, крім тире, не переносять на початок рядка (Ющук, с. 145). Активність 2. Спостереження за прикладами, 6 хвилин. Учитель виписує на дошці пари слів і ставить запитання. Запитання 1. Що спільного в словах ра-джу, си-джу, гу-дзик, ге-дзик? Очікувана відповідь. У кожному сполучення дж чи дз позначає один звук, тому його не розривають. Запитання 2. Чому над-звичайний і під-заголовок переносять інакше? Очікувана відповідь. Тут д належить префіксові, а ж чи з кореневі, тож це два звуки, і їх розривають. Запитання 3. Чим пояснити два способи переносу в словах знан-ня і зна-ння, зіл-ля і зі-лля? Очікувана відповідь. Літери, що передають подовження м’яких приголосних, мають два способи переносу, обидва правильні. Запитання 4. Що спільного в способі переносу Дні-про, Дніп-ро, се-стра, сест-ра? Очікувана відповідь. Якщо не діють спеціальні правила, слова довільно переносять за складами. Продукт активності. Записаний у зошит висновок, що вибір переносу залежить від звуків і будови слова, а не від кількості літер. Активність 3. Графічні скорочення, 8 хвилин. Учні працюють з текстом на с. 142–144 підручника Глазової та §51 на с. 169 Ющука, спершу читають, потім у парах складають таблицю способів скорочення, далі разом із учителем формулюють алгоритм. Таблиця способів. Усічення кінцевої частини слова, проф., тис., напр. Усічення кожного слова у словосполученні, тит. арк., Харк. обл. Усічення частин складного слова з дефісом, слов.-довід., фіз.-мат. Відкидання внутрішньої частини слова з дефісом, р-н, ун-т, б-ка, вид-во. Початкова літера слова, лише для загальноприйнятих скорочень, р. (рр.), о., с. Правила запису. Скорочення читають повністю, тому с. 25 читаємо «сторінка 25», а с. Калинівка читаємо «село Калинівка». Одиниці виміру пишуть без крапки, кг, м, га, хв, с. Двома літерами скорочення передають лише в кількох випадках без крапки між літерами, у 50-х рр., у 3–7 пп. (Глазова, с. 144). Скорочення та ін., і т. ін., і т. д. вживають лише в кінці речення. Множину позначають подвоєнням літер, рр. (Ющук, с. 169). Графічні скорочення не розбивають переносом (Ющук, с. 169). Алгоритм для запису в зошит. 1) Визначити, чи загальноприйняте скорочення. 2) Обрати спосіб, усічення, дефіс чи початкова літера. 3) Поставити крапку або дефіс залежно від способу, а після одиниць виміру крапки не ставити. 4) Перевірити, що скорочення не розривається при переносі. Продукт активності. Таблиця способів і алгоритм у зошиті.

Закріплення 9 хв

Учитель: Видає по черзі чотири завдання із розділу consolidation_tasks, стежить за часом, організовує взаємоперевірку в парах і підсумовує відповіді.
Учні: Виконують завдання письмово, потім у парах перевіряють виконане за відповідями вчителя.

Рефлексія 4 хв
Учитель: Пропонує прийом «Письмова відповідь і усний обмін». Повертає клас до проблемного питання й організовує усну взаємну оцінку.
Учні: Письмово відповідають на проблемне питання, потім усно обмінюються враженнями з сусідом по парті.

Домашнє завдання 2 хв
Учитель: Оголошує базове завдання й завдання за вибором, коротко пояснює, на що звернути увагу.
Учні: Записують завдання в щоденник.

Завдання для закріплення

1. Упізнавання. Визначте, у яких записах перенос зроблено неправильно, і запишіть правильний варіант. 1) а-дреса; 2) пір-їна; 3) хо-джу; 4) над-звичайний; 5) зна-ння.
Відповідь: Неправильно переносити в записах а-дреса і пір-їна. Правильно адре-са та пір'ї-на, бо одну літеру не залишають у попередньому рядку, а апостроф не відривають від попередньої літери. Записи хо-джу, над-звичайний і зна-ння правильні, бо дж у слові хо-джу позначає один звук, у слові над-звичайний д належить префіксові, а подвоєну н можна розбити двома способами.

2. Скорочення. Запишіть графічними скороченнями слова й словосполучення сантиметр, тисяча, район, університет, до нашої ери. Поясніть, де потрібна крапка, а де ні.
Відповідь: Сантиметр записуємо см без крапки, бо це одиниця виміру. Тисячу записуємо тис. з крапкою, бо це усічення кінцевої частини. Район записуємо р-н, а університет ун-т, тут відкинуто внутрішню частину слова і поставлено дефіс, крапки немає. Словосполучення до нашої ери записуємо до н. е. з крапками й пропусками.

3. Робота в парах. Чи правильно розбито запис на рядки, якщо знак // позначає межу рядків? Виправте помилки. 1) І. Я. // Франко; 2) 45 // кг; 3) вид- // во.
Відповідь: У всіх трьох записах помилка. Ініціали не залишають окремо від прізвища, тому писати треба І. Я. Франко в одному рядку. Скорочену назву міри не відривають від числа, тож 45 кг лишається разом. Скорочення вид-во не можна розривати переносом, тому його записують цілком в одному рядку.

4. Редагування. Виправте помилки в графічних скороченнях речення «Від с. Грушівка до м. Львова 12 км., а до обласного центру 130 км. і т.д.»
Відповідь: Правильно «Від с. Грушівка до м. Львова 12 км, а до обласного центру 130 км і т. д.» Одиниці виміру км не мають крапки. Скорочення с. і м. залишаються з крапкою, бо це усічення слів село і місто. У скороченні і т. д. між літерами ставимо пропуск, а вживати його можна лише в кінці речення.

Диференціація

Сильним: Складіть і запишіть оголошення про шкільну виставку, у якому є щонайменше чотири різні графічні скорочення, наприклад ініціали, р., скорочена одиниця виміру та скорочення з дефісом. Позначте вертикальною рискою місця, де цей текст можна переносити, і підкресліть місця, де розривати не можна.

Підтримка: Картка-опора з трьома кроками. Крок 1. Склади слова рахуємо вголос. Крок 2. Перевіряємо правила на картці, а саме одна літера, дж і дз, подвоєні літери. Крок 3. Ставимо риску між складами. Зразок на іншому прикладі. Слово письмен-ний, подвоєна н розбита навпіл. Завдання на картці. Поділіть для переносу слова знання і зілля двома способами. Для скорочень зразок. Метр записуємо м без крапки. Завдання на картці. Скоротіть слова кілометр і хвилина.

Домашнє завдання

Базове: Опрацювати §33 на с. 141–144 підручника Глазової. Виконати вправу 276 (поділити слова на частини для переносу) і вправу 278 (з’ясувати, у який спосіб скорочено слова).

За вибором: На вибір. Вправа 281 (план проєкту «Дніпро, гордість України» з графічними скороченнями) або вправа 280 (діловий лист із графічними скороченнями).

Рефлексія

Прийом «Відповідь і обмін». Протягом двох хвилин письмово, у два речення, відповідайте на проблемне питання «За якою логікою слово можна розірвати на два рядки, а запис 120 га розривати не можна?». Очікувана відповідь. Слово переносять за складами з урахуванням правил про одну літеру, й, дж, дз і подвоєні літери, а скорочення з числом чи ініціалами становлять єдиний запис і не мають складів, тож їх не розривають. Потім сусіди по парті усно обмінюються відповідями й називають одне правило, яке виявилося найскладнішим.

Джерела:

- Українська мова (Глазова) 10 клас, с. 141
- Українська мова (Глазова) 10 клас, с. 141, 142
- Українська мова (Глазова) 10 клас, с. 142, 143
- Українська мова (Глазова) 10 клас, с. 143
- Українська мова (Глазова) 10 клас, с. 143, 144
- Українська мова (Глазова) 10 клас, с. 144, 145
- Українська мова (Глазова) 10 клас, с. 145, 146
- Українська мова (Глазова) 10 клас, с. 146
- Українська мова (Глазова) 10 клас, с. 146, 147
- Українська мова (Глазова) 10 клас, с. 147, 148
- Українська мова (Глазова) 10 клас, с. 148, 149
- Українська мова (Глазова) 10 клас, с. 149, 150